

Paweł Jacek Golda

*Transfert des unités phraséologiques (collocations) dans la traduction littéraire.
Études sur un corpus du français et sur ses équivalents en italien et en polonais*

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest zbadanie międzyjęzykowego transferu kolokacji werbo-nominalnych w tłumaczeniach literackich, na podstawie szczegółowej analizy 6578 konkretnych przykładów. Korpus doktoratu stanowi twórczość współczesnego, francuskiego pisarza, Michela Houellebecqa, a konkretnie jego siedem pierwszych powieści w języku oryginalnym, francuskim, oraz ich tłumaczenia na dwa języki, włoski oraz polski. Włączone do korpusu badania dzieła literackie ukazały się na przestrzeni ćwierćwiecza, a mianowicie w latach 1994-2019.

Kolokacje stanowią ważny i coraz częściej podejmowany temat we współczesnej frazeologii (Golda, 2022; Pęzik, 2018 ; Sułkowska, 2017, 2018a, 2019a, 2023). W typologiach frazeologicznych połączenia kolokacyjne sytuują się blisko początku kontinuum skostnienia, po stronie wolnych połączeń leksykalnych. Perko (2011: 50) uważa, że granica między kolokacjami a bardziej utrwalonymi frazeologizmami jest równie nieostra, jak ta pomiędzy kolokacjami a swobodnymi połączeniami leksykalnymi. Połączenia kolokacyjne są minimalnie frazeologiczne, co oznacza, że są naturalnie wybierane i preferowane w stosunku do struktur wolnych, które mogą stanowić nośniki podobnego znaczenia (Pęzik, 2018: 28-29, 36).

Dyskutowane jednostki są mniej stereotypową podgrupą frazeologizmów, co powoduje, że ich przynależność do obszaru frazeologii nie jest tak bardzo oczywista. Według Legallois i Tutin (2013: 4), badania językoznawcze często skupiają się na sekwencjach nietransparentnych i figuratywnych, które zwykle są uważane za prototypowe i reprezentatywne dla frazeologii, kosztem całego zbioru zleksykalizowanych struktur, które są bardzo produktywne, takich jak kolokacje¹”.

¹ « [...] l'accent est souvent mis sur les expressions non compositionnelles et figurées, généralement considérées comme prototypiques et représentatives des locutions, au risque d'éclipser tout un ensemble d'expressions lexicalisées qui apparaissent très productives, comme les collocations » (Legallois & Tutin, 2013 : 4, nous traduisons).

W opinii Kazlauskienė (2021: 144), kolokacja „polega na częstym spotykaniu się dwóch leksemów, które następują po sobie lub są oddzielone innymi wyrazami²”. Diagne (2018: 99-100) jest zdania, że połączenie kolokacyjne to „[...] nawykłe pojawianie się tych elementów jednocześnie, które tworzą niemal systematyczną więź między składnikami³”. Badaczka ta zauważa także, że ten rodzaj dobierania się słów „odzwierciedla językową idiosynkrazję charakterystyczną dla danego języka⁴” (Ibidem, 99).

Celem pierwszorzędym i najważniejszym zaproponowanej pracy doktorskiej było zidentyfikowanie, nazwanie i opisanie technik umożliwiających tłumaczom transpozycję kolokacji czasownikowo-rzeczownikowych z języka francuskiego na wymienione wcześniej dwa języki docelowe: włoski i polski. Przez pojęcie techniki tłumaczeniowej rozumie się w niniejszej rozprawie doktorskiej „środki językowe, za pomocą których może zostać zrealizowany transfer jednostek frazeologicznych⁵” (Golda & Mężyk, 2021: 138).

Przyjęta w badaniu kombinacja systemów językowych nie jest przypadkowa. Po pierwsze, język włoski, jako pierwszy z języków docelowych, jest językiem romańskim, co oznacza, że przynależy do tej samej rodziny językowej, co język wyjściowy analizowanego przekładu, czyli francuski. Po drugie, drugi z języków docelowych, czyli polski, należy do rodziny języków słowiańskich, co oznacza, że ma on z zasady więcej cech różniących go od języka wyjściowego.

Co istotne, w niniejszym badaniu doktorskim skupiono się na przedstawieniu regularności w zaobserwowanych rozwiązaniach tłumaczeniowych, uwzględniając przy tym różne aspekty oraz różne kategorie kolokacji werbo-nominalnych. Przeanalizowane zostały, między innymi, takie aspekty jak: struktura składniowa kolokacji, ich przynależność do poszczególnych klas semantycznych, a także preferencje tłumaczy literackich (zarówno włoskich, jak i polskich) w kwestii doboru poszczególnych technik.

Ponadto, w analizie częstotliwości występowania poszczególnych technik transferu kolokacji uwzględniono również kwestię powtarzalności analizowanych jednostek w twórczości Michela Houellebecqa. Przebadano, czy częstotliwość stosowania poszczególnych technik różniła się dla kolokacji użytych tylko raz w materiale literackim, w porównaniu z tymi,

² « consiste en la rencontre fréquente de deux lexies qui se suivent ou sont séparées par d'autres mots » (Kazlauskienė, 2021: 144, nous traduisons).

³ « est la cooccurrence habituelle d'items lexicaux. Une habitude d'apparition conjointe qui n'est pas sans créer un lien presque systématique entre les composants » (Diagne, 2018 : 99-100, nous traduisons) .

⁴ « [...] dénote une idiosyncrasie linguistique qui reflète le 'propre' d'une langue donnée » (Diagne, 2018 : 99, nous traduisons).

⁵ « les moyens linguistiques à l'aide desquels le transfert des UP peut être assuré » (Golda & Mężyk, 2021 : 138, nous traduisons).

które pojawiały się w tekstach kilka razy. Zbadano też, czy istnieje korelacja pomiędzy stosowaniem poszczególnych technik tłumaczenia, a częstotliwością występowania połączeń kolokacyjnych we francuskim korpusie językowym.

Niniejsza rozprawa doktorska składa się z trzech głównych części. W części pierwszej, teoretycznej, dokonano kompleksowego przeglądu literatury językoznawczej i zaprezentowano najważniejsze pojęcia, terminy i definicje z zakresu frazeologii, przedstawiono frazeologię jako zjawisko tekstowe oraz pochyłono się nad kwestią przekładu ze szczególnym uwzględnieniem frazeotranslacji, czyli nowego obszaru badawczego, który został zaproponowany przez Sułkowską (2013a, 2013b, 2013c, 2016b, 2017, 2018a, 2018b, 2019b, 2022).

W części drugiej, metodologicznej, przedstawiono trójjęzykowy korpus literacki badania, a także przybliżono sylwetkę pisarza, którego twórczość stanowiła źródło ekscerpcji analizowanych jednostek frazeologicznych. Ponadto, w tej samej części, opisane zostały, krok po kroku, wszystkie czynności, które umożliwiły wyekscerpowanie połączeń kolokacyjnych oraz zestawienie ich z odpowiednikami włoskimi i polskimi. Zaznaczono je wewnątrz właściwych cytatów oraz utworzono trójjęzykową tabelę zbierającą i zestawiającą ze sobą wszystkie dane badawcze wraz z dodatkowymi znacznikami i opisami, które usprawiły wykonanie analizy.

Część trzecia, analityczna, składa się dwóch rozdziałów. Pierwszy rozdział ma charakter opisowy i przedstawiono w nim zaobserwowane piętnaście technik transferu kolokacji werbo-nominalnych wraz z przykładami oraz przypisanymi im odnośnikami do konkretnych wierszy w trójjęzykowej tabeli, w której można je odnaleźć i zapoznać się z zawierającymi je fragmentami tekstu literackiego. Drugi rozdział trzeciej części ma charakter liczbowy i prezentuje udział poszczególnych technik translacji z uściśleniem poszczególnych, wymienionych już czynników oraz kategorii jednostek.

Ponadto, niniejsza praca doktorska zawiera wstęp, podsumowanie, listę zacytowanych referencji bibliograficznych oraz aneks o podwójnej naturze: część załączonych w nim materiałów ma charakter materialny, a część funkcjonuje w formie wirtualnej i pozostaje dostępna w sieci internetowej.

Słowa kluczowe : frazeologia, jednostka frazeologiczna, kolokacja, frazeotraduktologia, frazeotranslacja, przekład, przekład literacki, Michel Houellebecq